

Nederlands ethicus Theo Boer meer dan ooit sceptisch over euthanasiepraktijk

“Kiezen voor dood is als

“Onvoldoende transparant en onbeheersbaar.” Nederlands hoogleraar Theo Boer toont zich meer dan ooit sceptisch over de euthanasiepraktijk waarop hij jarenlang toezicht heeft gehouden. “Uit menig stervensverzoek spreekt een onvermogen om verval en sterfelijkheid te accepteren.”

JORIS DELPORTE / Bijna exact tien jaar zetelde Theo Boer in een van de vijf “regionale toetsingscommissies euthanasie” bij onze noorderburen. Duizenden dossiers nam de ethicus in die hoedanigheid onder de loep, op zoek naar ethische of wettelijke bezwaren. Toen hij onlangs afzwaaide als toezichthouder op de zelfgekozen dood, riep hij tijdsgebrek in, met name door zijn bijzondere leerstoel Ethiek van de Zorg (zie kader). Daarnaast viel de opdracht hem steeds zwaarder. “Scepsis tegenover deze handeling was me nooit vreemd. Al kon en kan ik me iets voorstellen bij de beslissing om het leven van terminale kankerpatiënten met enkele dagen in te korten”, verduidelijkt de hoogleraar. “Mijn rol bestond eruit mee de interne tegenspraak te organiseren. Als de wet dan toch in werking trad, garandeerde ik liefst mee een transparante toepassing. Tot mijn tevredenheid aanvankelijk, maar gaandeweg groeiden de twijfels. Ik achtte deze praktijk niet langer beheersbaar.”

Drukt u deze toenemende onbeheersbaarheid even in cijfers uit?

“Toen ik mijn eerste stappen binnen de toetsingscommissie zette, leed 95 procent van de betrokken burgers aan terminale kanker. Euthanasie bij medemensen met dementie was niet aan de orde. Psychisch lijden bleek goed voor amper twee casussen per jaar. De praktijk leek destijds veel sterker op een natuurlijk overlijden dan nu; het bestaan werd dikwijls met slechts luttele dagen ingekort. Sindsdien nam de tijdsduur tussen het zelfgekozen en verwachte overlijden gevoelig toe; tot vele weken, maanden of zelfs jaren.”

“Vele autochtone senioren vallen ten prooi aan peilloze eenzaamheid.”

“Ter verduidelijking vergelijk ik ons leven graag met een boogbrug die symbool staat voor de opeenvolgende fases: ‘oprijzen, blinken en verzinken’. De publieke opinie aanvaardt volgens mij dat artsen euthanasie uitvoeren net voor die brug opnieuw de grond raakt. Nu knippen ze de levensdraad evenwel soms veel eerder door, in extreme gevallen zelfs wanneer het hoogtepunt net achter de rug blijkt. De gedachte dat het verval ingezet is, motiveert al stervensverzoeken.”

Acht u de evaluatie in België doeltreffender?

“Absoluut niet. Meer dan in Nederland lijkt toetsing er een kwestie van slagers die hun eigen vlees keuren. De afstand tussen jullie commissie en de praktijk blijkt te klein.”

Het euthanasieverzoek van seksueel delinquent en geïnterneerde Frank Van Den Bleeken heeft wereldwijd het nieuws gehaald. Trekt Nederland in een gelijkwaardige geval eenzelfde conclusie?

“Vooralsnog niet. Al zie ik geen principiële bezwaren waarom mijn land op termijn niet dezelfde weg inslaat.”

Wat vindt u van de beslissing zijn aanvraag goed te keuren?

“Ik heb geen inzage in het dossier en ben dus niet van alle details op de hoogte. Toch blijkt bij Van Den Bleeken allerm minst uitgesloten dat hij na een behandeling nog vele zinvolle jaren in het verschiet heeft. Diezelfde onzekerheid speelt trouwens bij andere psychiatrische patiënten of dementerenden.”

Geloof als ontdekkingscontext van waarden

“Mijn ethische argumentatie getuigt van een aanzienlijke eigenstandigheid”, stelt **Theo Boer** (1960). Deze Lindeboom hoogleraar Ethiek van de Zorg (Theologische Universiteit Kampen) stipt aan hoe zijn geloofsovertuiging wel de ontdekkingscontext van persoonlijke normen en waarden vormt, maar bezwaarlijk hun enige bron. Die blijkt veel algemener. “Voorop in de richtwaarden die ik aanhang, staat wijsheid, zoals Annelies van Heyst (Tilburg University) het begrip invult. Deze hoogleraar zorg, ethiek en caritas houdt ons voor dat het leven vooral geleefd moet worden, niet alleen genoten.” (JD)

Hoe ziet u de mensvisies verschuiven in dit maatschappijdebat?

“Een verregaand streven naar beheersing heeft onze samenleving duidelijk in zijn greep. Die trend blijkt onomstotelijk wanneer voorstanders van euthanasie me toevertrouwen hoe ze liever geen natuurlijke dood sterven, zelfs indien het eventuele lijden meevalt. Hun overlijden maakt bij voorkeur het voorwerp uit van ‘planning’ en wordt voorafgegaan door een zelfgekozen ‘afscheidsceremonie’. Daarnaast proef ik een onvermogen om het verval en de eigen sterfelijkheid te accepteren. Steeds minder burgers aanvaarden hoe een mensenleven niet louter synoniem is met zelfstandig zijn en genieten. *Dealen* met tegenslagen hoort erbij. De Bijbelse figuur Job heeft dat treffend verwoord met zijn uitspraak: ‘Het goede nemen we wel aan van God, waarom dan het kwade niet?’. Het kwade of ons lijden wens ik daarmee niet te minimaliseren, maar het maakt helaas deel uit van elk bestaan.”

Daagt dergelijk leed niet tegelijk uit onszelf te overstijgen?

“Ja. Een persoonlijk voorbeeld illustreert hoe zoiets moeilijk maar mogelijk blijkt. Mijn vader heeft vijf jaar gevochten tegen kanker. Deze trotse, autonome dominee heeft toen aanvaard

dat zijn kinderen en anderen hem hebben verzorgd. Een van zijn grootste *tours de force* waaraan zijn collega tijdens de rouwdienst heeft gerefereerd in een preek getiteld ‘van de herder die weer schaap werd’. Afhankelijk zijn – zoals mijn vader heeft aangedurfd – vergt een specifieke vorm van levenskunst die we steeds minder praktiseren. Een evolutie die ik zowel betreurenswaardig als beangstigend vind.”

Op Twitter stelt u dat naast autonomie ook “allochtonie” een criterium vormt bij beslissingen over het levenseinde. Hoezo?

“Grofweg een op de tien burgers in mijn land heeft allochtone wortels. Op basis van een eenvoudige extrapolatie verwachten we dan 400 à 500 euthanasiegevallen binnen deze bevolkingsgroep. Toch heb ik in de laatste 500 dossiers die ik voor de toetsingscommissie heb onderzocht alleen autochtone Nederlanders opgemerkt. De nieuwe Nederlanders vatten de finale levensfase overduidelijk anders op en ze koesteren hun ouderen nog meer. Dat terwijl vele autochtone senioren ten prooi vallen aan een peilloze eenzaamheid.”

perkte vrijheid – in combinatie met lichamelijke ongemakken – voor euthanasie. Even wars van de anekdotiek, leven vele andere senioren in gelijkaardige omstandigheden. Daarmee suggereer ik allerminst dat de kwaliteit van onze ouderenzorg een centrale motivatie vormt bij menig verzoek om te sterven. Wel benadruk ik dat indien het zover komt, zoiets het failliet van de euthanasiewet impliceert. Deze regeling is nu eenmaal niet bedoeld voor situaties die met enige inspanning te vermijden vallen.”

“We leven in het tijdperk van de schaamte.”

Vindt u het stuitend hoe de dominante stemmen in dit debat tegenstanders systematisch wegzetten als religieus gemotiveerde conservatieven?

“Mij wordt wel vaker voor de voeten geworpen dat ik als gelovige sowieso tegen euthanasie ben gekant. Een vervelende en gemene opmerking die van dezelfde orde blijkt als André van Duin lollig noemen omdat hij homo is. Mijn argumentatie tegen euthanasie is wel wat complexer en sluit aan bij de visies van onze grootste filosofen. Zo hebben Socrates en Seneca nooit de gifbeker gewenst, wat huis-tuin-en-keukendenkers ook beweren. Die dood is hen opgedrongen, waarop ze gewoon waardig hebben gereageerd. Later bestempelt Immanuel Kant (1724-1804) zelfdoding als een ongeoorloofd tenietdoen van onze autonomie. John Stuart Mill (1806-1873) van zijn kant vergelijkt suicide met de beslissing zichzelf te verkopen als slaaf. Wanneer ik hun mening op sommige gevallen van moderne euthanasie toepas, blijkt dat een dergelijke keuze even weinig te maken heeft met autonomie als stemmen op een dictator met democratie. Op het moment dat burgers naar de stembus trekken, beleven ze in dat voorbeeld een buitengewoon democratisch moment. Maar tegelijk richten ze hun systeem juist ten gronde.”

Een klein segment van de gelovigen ziet weinig graten in euthanasie vanuit hun vertrouwensvolle hunkering naar eeuwig leven. Uw reactie?

“Sommige christenen vatten de dood inderdaad op als een soort luchthaven, waar ze overstappen richting een ver en beter land. Een illustratie van de romantiek die rond dat thema is gegroeid en deels religieus geïnspireerd blijkt. Zowel randgelovigen als overtuigde christenen beelden zich in dat na hun overlijden alles fijner wordt. Dan sluiten ze bij wijze van spreken hun overleden hond of tante Bep opnieuw in de armen. Nederlands ethicus Harry Kuitert heeft in de jaren zeventig en tachtig de christelijke hoop op eeuwig leven aangevoerd als reden waarom euthanasie in dat opzicht minder erg zou zijn. Tegen een dergelijk discours ben ik hevig gekant, omdat zelfs een gelovige finaal nooit zeker weet wat volgt na onze laatste ademtocht.”

Welke remedie ziet u voor deze “hopeloosheid” bij ouderen?

“Oplossingen zijn tot mijn spijt soms uitgesloten op latere leeftijd. Ik vergelijk dat met een slijpcursus: die houden we ook niet wanneer het ijzelt, maar tijdens de zomer- of herfstmaanden. Lees: sta op tijd stil bij de laatste levensfase en ga na over welke bronnen van hoop en welke netwerken je beschikt. Zoiets staat uiteraard haaks op onze cultuur waarin het gezonde, autonome individu dermate tot de norm is uitgegroeid dat het laatste levensstadium automatisch ellendig schijnt.”

Leiden opeenvolgende besparings- en privatiseringsgolven in de zorg indirect tot een piek in de euthanasiestatistiek?

“Vooralsnog is dat niet het geval. Wel maak ik me zorgen over de financiering van ons zorgstelsel op termijn. Het valt niet uit te sluiten dat financiële overwegingen ooit mee aan de basis van een verzoek tot actieve levensbeëindiging liggen. Ter illustratie citeer ik een casus die ik met het oog op vertrouwelijkheid anonimiseer. Deze rijke, deftige burger aardt niet in een verpleeghuis. Het personeel ontzegt hem een middagdutje en zijn late *talkshow*. Voor de betrokken artsen volstaat deze situatie van be-

stemmen op dictator”



“Mijn vader heeft de slepende ziekte die hem ‘van herder tot schaaap heeft gemaakt’ waardig gedragen. Meteen de grootste *tour de force* van deze trotse dominee”, getuigt Theo Boer. © RR

Wijzig de houding van artsen?

“Een groeiend aantal medici oordeelt dat patiënten voor wie autonomie de hoogste waarde vormt, ook in staat zouden moeten zijn autonoom uitwegen te zoeken voor hun lijden. Een terminale kankerpatiënt verkeert niet in die mogelijkheid, maar anderen beschikken strikt genomen over alternatieve opties, waaronder versterving. Nu beroepen patiënten zich zonder verpinken op hun vermeende ‘recht’ tot hulp bij overlijden. Alsof een arts dat even plichtmatig hoort uit te voeren als pakweg een bevalling. Eigenlijk vergeten ze dat haast elke medicus dergelijke ervaringen liever bespaard blijft. Een aanzienlijk deel van onze bevolking toont naar mijn aanvoelen trouwens begrip voor de oncomfortabele positie waarin een dergelijk verzoek medici plaatst.”

Uw geschriften refereren meer dan eens aan Augustinus (354-430). Welke inzichten biedt hij over de zelfgekozen dood?

“De kerkvader toont zich begripvol voor wie een stervenswens uitspreekt door onder meer extreme pijn. Al benadrukt hij dat ook dan de ‘dood

van elders hoort te komen’. Deze visie bewijst hoe de christelijke traditie helemaal niet rijmt met eindeloos doorbehandelen, spijs hardnekkige oordelen. Persoonlijk heb ik bezwaren tegen de uiteenlopende pogingen onze dood beheersbaar te maken. Naast euthanasievormt therapeutische hardnekkigheid daarbij een bron van zorg. Laten we het natuurlijke overlijden herwaarderen.”

“Afhankelijk zijn, vergt een levenskunst die we steeds minder praktiseren.”

Johannes Calvijn (1509-1564) heeft de biecht afgebrand. U bent als protestant wel een voorstander. Waarom?

“Biechten stelt iemand in staat zijn hart te luchten, waardoor hij verlost raakt van het verleden. Dat heb ik een kwarteeuw geleden aan den lijve

ondervonden binnen de toenmalige DDR. Een oudere man heeft mij daar zijn oorlogsverleden en gevechtshandelingen in Nederland uit de doeken gedaan. De volgende nacht is hij vredesvol overleden. Volgens een plaatselijke predikant heeft die gewezen soldaat rust gevonden door zijn hart uit te storten bij een vertegenwoordiger van het ooit bezette land. Ons gesprek is zijn laatste biecht geweest. Een markante ervaring die me leert hoe zonder een dergelijk ritueel essentiële zaken onuitgesproken blijven.”

Raakt dat sacrament niet mee in onbruik door een veralgemeende onschuldwaan (zie Tertio nr. 739 van 9/4)?

“Schuldgevoelens raken duidelijk overstemd in ons ‘tijdperk van de schaamte’. Steeds meer medemensen schamen zich voor hun fouten of tekortkomingen die ze steevast aan het lot toeschrijven. Met die visie zet onze cultuur een aanzienlijke stap achteruit. Zowel het christendom als de verlichting heeft ons bewustzijn aangescherpt voor de menselijke vrij- en verantwoordelijkheid. In de opvoeding van mijn kinderen pro-

beer ik daarom te bewerken dat ze zich eerst rekenschap geven van hoogsteigen fouten.”

In het Nederlands Dagblad heeft u de weldadige impact van vriendschap bezongen. Hoe luiden uw tips voor een rijk sociaal leven?

“Smeed vriendschapsbanden tussen je vijftiende en vijfendertigste. In die levensfase zijn we daarvoor het meest ontvankelijk. Bovendien blijken tochtgenoten die samen met ons de verschillende seizoenen van het leven meemaken uiterst waardevol. Vriendschappen zijn dan ook niet puur een kwestie van intensiteit; hun duur blijkt eveneens van tel. Wees daarom uiterst zuinig op bestaande amicale relaties. Geef ze na een verhuis of kleine fricties niet meteen op.”

Uit welke krachtbron put u voor zoveel engagementen?

“Gewezen Duits bondskanselier Helmut Schmidt schreef zijn motivatie om politiek te bedrijven toe aan zijn intuïtie ‘dass Gott der Herr der Geschichte ist’. Dat aanvoelen vormt ook mijn horizon.”